

Vakıflar Dergisi

80. Yıl

Özel Sayısı

Ankara 2019

VAKIFLAR DERGİSİ

Yıl: 2019 - 80.Yıl Özel Sayısı - Hakemli Dergidir.

TÜBİTAK ULAKBİM
Sosyal Bilimler Veri Tabanı (SBVT) tarafından taranmaktadır.

Sertifika No: 16651

ISSN: 1011-7474

e-ISSN: 2564-6796

Sahibi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Dr. Adnan ERTEM

Yayın Koordinatörü

Rifat TÜRKER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mevlüt ÇAM

Yayın Yönetmeni

Mehmet KURTOĞLU

Editörler

Hüseyin ÇINAR, Fatih MÜDERRİSOĞLU

İngilizce Editörü

Miyase KOYUNCU KAYA

Tashih

Hasan DEMİRTAŞ

Dergi Sekreteryası

Hasan DEMİRTAŞ

Yayın Kurulu

Prof.Dr. Mehmet BULUT	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof.Dr. Yılmaz KURT	Ankara Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Mehmet ÖZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Ali YILMAZ	Uşak Üniversitesi
Doç.Dr. Miyase KOYUNCU KAYA	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih MÜDERRİSOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Murat YILMAZ	Ahmet Yesevi Üniversitesi

Yayın Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mahmut AK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Enver ÇAKAR	Fırat Üniversitesi
Prof.Dr. Abide DOĞAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Géza DAVID	Macar Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ	Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Özer ERGENÇ	Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Süreyya FAROQHI	Bilgi Üniversitesi
Prof.Dr. Zekeriya KURŞUN	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KAYA	Ankara Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Yunus KOÇ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Heath W. LOWRY	Bahçeşehir Üniversitesi
Prof.Dr. İlber ORTAYLI	MEF Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin SUBAŞI	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof.Dr. Eugenia KERMELİ ÜNAL	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Aysıl TÜKEL YAVUZ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ	Hacettepe Üniversitesi (Emekli)
Prof. Dr. Musa YILDIZ	Ahmet Yesevi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Vefa ÇOBANOĞLU	İstanbul Üniversitesi
Dr. Rhoads MURPHEY	Birmingham Üniversitesi (Emekli)
Evangeila BALTA	Ulusal Yunan Araştırma Vakfı / Yunanistan
Mehmet Çetin	Araştırmacı

Yayın ve Danışma Kurullarındaki isimler unvan ve soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Dergimize gönderilen yazılar, önce yayın kurulunca incelenir ve uygun bulunanlar, değerlendirilmek üzere alanında çalışması ile tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Dergide çıkan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Yayınlanan yazı, belge ve fotoğrafların her türlü hukuki mesuliyeti yazarına aittir.

Yazışma Adresi:

T.C.
Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı
Vakıflar Dergisi Atatürk Bulvarı. No: 10 06050 Ulus / ANKARA / TÜRKİYE
Tel: (0312) 5096000 - Faks: (0312) 324 47 22
e-posta: vakiflaryayin@yahoo.com - web: www.vgm.gov.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENT

Vakıflar Hangi Statüde Bir İdarî Yapı İle Yönetilmelidir?	11
What should be the Statute and Administrative Structure of Waqfs?	
Nazif Öztürk	
İktisat Tarihi Açısından Vakıflar	73
Waqfs From The Perspective Of History Of Economics	
Murat Çizakça	
Nakid Para Vakfı İle İlgili Çivi-zâde'nin Ebussu'ûd'a Yazdığı Reddiye Risâlesi	87
Refutation of Chiwi-zadah against Abussu'ud Effendi on Cash Waqfs	
Ahmet Akgündüz	
Gelenekçi Osmanlı Islahat Düşüncesinde Temlikler ve Vakıflar	103
Waqfs and Temliks (Freehold Properties) in Traditional Ottoman Reform Thought	
Mehmet Öz	
Osmanlı Finansal Zihniyetinin Bir Göstergesi Olarak Para Vakıflarına Bir Bakış	115
A Look at the Cash Waqfs as an Indicator of Ottoman Financial Mentality	
Mehmet Bulut - Cem Korkut	
Osmanlı Su Yapılarında Vakıfların Rolü: Tesis, Onarım ve Hizmet Giderlerinin Finansmanı	135
Role of Waqfs in Ottoman Water Structures: Financing the Construction, Repair and Service Expenses	
Said Öztürk	
Muhasebe Kayıtları Işığında Mektep Vakıflarının Gelir Giderleri: 18. Yüzyıl Sonları Üsküdar Örneği	159
Income and Expenses of the School Waqfs in the Light of Accounting Records: Example of the Late 18th Century Üsküdar	
Süleyman Kaya - Muhammed Emin Durmuş	
Tuna Sahilinde On Altıncı Yüzyılda Kurulmuş Bir Osmanlı Yerleşimi: İsmail Geçidi Kasabası	189
An Ottoman Town situated in the basin of Danube at the end of the sixteenth century: The town of İsmail Geçidi	
Mehmet Akif Erdoğan	
Dedebalıların İzinde II: Dedebalı Zaviyesi ve Harmancık Kazası Dedebalı Karyesi	211
In Pursuit of Dedebali Community II: Dedebali Zawiyyah and Dedebali Village of Harmancik District	
Saim Savaş	
Vakıf Medeniyeti	245
Prof. Dr. Halil İnalçık	
Prof. Dr. İlber Ortaylı İle Vakıf Medeniyeti Üzerine	249
Mahmut Bıyıklı	
Semavi Eyice İle Bir Sohbet Bir Konferans	255
M. Sacit Pekak	

Bir ınarın Ardından: Prof Dr. Hakkı Acun'un Yaşam Öyküsü ve Bilimsel Kişiliği.....	289
M.Fatih Müderrisoğlu - Bülent İşler	
Orhan Cezmi Tuncer: Her Vakıf Yapısında Tanrısal Güzelliđi Gördüm	297
Mehmet Kurtoğlu	
Hocası Prof. Dr. Rahmi Hüseyin Ünal'ın Kaleminden Sanat Tarihçi Yekta Demiralp	307
Rahmi Hüseyin Ünal	
Türkiye'deki Bizans Sanatı Tarihinin Bir ınarı: Hocam Prof. Dr. Yıldız Ötüken	311
Zeynep Mercangöz	
Geçmişten Geleceđe Bir Vizyon Çizmek (Vakıflar Genel Müdürlüđu Yayıncılığı).....	321
Publishing of General Directorate of Foundations; A Visionary Look From Past to Future	
Mehmet Kurtoğlu	
Vakıflar Dergisi 2013-2019 Yayın Dönemi (40-50. Sayılar) Değerlendirmesi ve Bibliyografyası	343
Waqfs Journal 2013-2019 Publication Period (40-50 issues) Evaluation and Bibliography	
Hasan Demirtaş	

Nakid Para Vakfı İle İlgili Çivi-zâde'nin Ebussu'ûd'a Yazdığı Reddiye Risâlesi

Ahmet Akgündüz*

Öz

Bu makale, Ebussu'ûd Efendi ve Çivi-zâde arasındaki para vakıfları hakkındaki tartışmaları incelemekle ilgilidir. Para vakıflarının arşiv kaynakları oldukça zengindir; ancak, bu konu henüz yeterince araştırılmamış olduğundan, tarihte ortaya çıkışı ve gelişmesi hakkındaki akademik yayınlar henüz tatmin edici bir şekilde sunulmamıştır. Para vakıfları Osmanlı toplumuna sui-generis idi.

İslâm hukuku açısından bakıldığında, vakıf, “bir malı habs ve menfaatini tahsis” olarak tanımlanabilir; çünkü bu haktan faydalanıcılığı ve hayırseverliği temsil eden bir hedefin yararına kesintisiz olarak sunulmalı ve tüketilmemelidir. Bu tanıma göre, varlıkların faydası kesilmeden devam ederse tam vakıf olur. Menkûl malların ve hele de hemen tüketilebilen nakit paranın vakıf yapılması bu sebeple tartışmalıdır. Bundan dolayı, Ebussu'ûd Efendi, İmam Muhammed'in görüşüne göre menkûlün vakf edilmesini yorumlayarak, nakid para vakfının câiz olduğunu savunmuştur. Fakat Çivi-zâde'ye göre, vakfin konusunun para olması halinde tüketilmesi söz konusu olduğundan vakıf olması da mümkün değildir. Bu sebeple, İslâm hukukunda buna izin verilmez. Çivi-zâde, Ebussu'ûd'un görüşlerini müstakil bir Risâle'de ele almış ve Ebussu'ûd'un yorumlarını reddetmiştir. İşte makalemizin konusu bu Risâle olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, para vakfı, Çivi-zâde, Ebussu'ûd, Reddiye Risâlesi.

Refutation of Chiwi-zadah against Abussu'ud Effendi on Cash Waqfs

Abstract

This study is concerned with examining the conflicts between Abussu'ud Effendi and Chiwi-zadah about cash awqaf (foundations/endowments). The archival sources of Cash Awqaf (singular: waqf) are quite rich; however, since this issue has not yet been explored enough, academic publications on their emergence and evolution in history have not been presented satisfactorily. Being philanthropic foundations, cash awqaf were sui-generis to Ottoman society.

From the Sharia (Islamic Judicial) point of view, a waqf may be defined as “holding an asset and preventing its consumption”, so that repeatedly extracting its usufruct for the benefit of targeted society/people representing righteousness/philanthropy. Hence, as long as its principal is preserved, a waqf can be a continuously usufruct-giving asset. Preservation of principal may result from its own nature as in land or from arrangements and conditions prescribed by the waqf founder. This definition covers perpetual waqf and the waqf that remains as long as its asset lasts, i.e., for the beneficial life of the assets. Therefore, the condition of preservation of principal has given birth to conflicts about Cash Awqâf. Abussu'ud Effendi defended the allowance of Cash Awqâf according to interpretations of İmam Muhammed's opinion for manqûl awkâf (Manqul is property that can be moved from one place to another place, such as money, gold etc). However, according to Chiwi-zadah, the preservation of principal asset is not possible in cash awkâf. For this reason, that is not allowed in Islamic Law. Chiwi-zadah has refused the interpretations of Abussu'ud in a treatise. We have published his treatise in this article.

Keywords: Wagf, cash waqf, Chiwi-zadah, Abussu'ud Effendi, Treatise.

* Prof.Dr., Rotterdam İslam Üniversitesi, Rotterdam/HOLLANDA; akgunduz@jur.nl; Orcid Id: 0000-0002-3767-3423

1. Konunun Tarihî Seyri ve Risâle'nin Yazılış Sebebi

Öncelikle nakit para vakfının cevâzı ile ilgili Hanefî hukukçuların görüşlerini ve bu tartışmanın nasıl ortaya çıktığını görelim. İlk defa, Kanûnî Sultan Süleyman devri şeyhülisâ lâmlarından *Sa'dî Sa'dullah Çelebi* (Şah Çelebi; 940-945/1533-1538 yılları arasında) zamarında, 1537'de Anadolu Kazaskeri olan *Koca Çivi-zâde Şeyh Mehmed Muhyiddin Efendi* (ö. 954/1547) ile Rumeli Kazaskeri *Ebussu'ûd Efendi* (ö. 982/1575) arasında başlayan tartışma, nakit para vakfı meselesini Osmanlı hukukçularının gündemine getirmiştir (İlmiye Salnâmesi, 1334: 361). Ebussu'ûd'un fetvâlarına rağmen, 945/1538'de Şeyhülislâm olan Çivi-zâde, Padişah Kanunî'ye tesir ederek, Rumeli Kazaskeri eliyle, nakit para vakfını yasaklayan fetvâsını "hük-m-i şerif" haline getirterek bütün memleketlere göndermiştir.¹ "Hük-m-i şerif" eline geçen ve halkın şikâyeti üzerine kaleme sarılan sofî ve fakîh âlim Sofyalı Bâlî Efendi (ö. 950 H.), Padişah Kanunî Sultan Süleyman'a,² Kazasker (hemen arkasından Şeyhülislâm olmuş olan) Çivi-zâde'ye³ ve o zaman Şeyhülislâm olan Şah Çelebi'ye⁴ ayrı ayrı nakit para vakfının câiz olduğunu ispat eden mektuplar göndermiştir. Çivi-zâde ise, kendisinden sonra Şeyhülislâm olacak olan Fenârîzâde Muhyiddin Muhammed Efendi'ye mevzûyu sormuş ve ondan da kendi görüşünü tenkit eden bir mektup almışsa da,⁵ yine de görüşünden dönmemiştir, ama Şeyhülislâmlıkta da fazla kalamamıştır.⁶ 952/1545 tarihinde 30 yıl sürecek olan Şeyhülislâmlık tahtına oturan Ebussu'ûd Efendi, çoğunluğun görüşünü müdafaa etmek için, Osmanlı'nın son günlerine kadar kabûl-i âmmeye mazhar olacak olan ve hukukî şahsiyetini ortaya koyan *Risâle Fî Vakfı'l-Menkûli ve'n-Nükûd* adlı monografisini⁷ neşretmiştir. Bunu takiben Çivi-zâde gibi nakit para vakfının câiz olmadığını ve vakfedilmesinin şer'î olmadığını ileri süren İmam Birgivi (ö. 1573), 979/1571-72'da, yani Kanunî'nin ölümünden sonra *Es-Seyfî's-Sârim Fî Adem-i Cevâz-i Vakfı'l Menkûli Ve'd-Derâhim* isimli⁸ sert üsluplu risâlesini yazmış ise de, zamanın akışını durduramamış ve sonradan gelen hukukçular, Ebussu'ûd'un açtığı yolda yürümüşlerdir.⁹ Zira Ebussu'ûd'un görüşü, biraz sonra zikredeceğimiz gibi, irâde-i seniyyeye iktirân ederek kanunlaşmıştır.¹⁰

Başta Ebussu'ûd olmak üzere, nakit para vakfını câiz görenlerin gerekçelerini şu ana maddelerde özetleyebiliriz:

a) Her ne kadar Hanefî imamlarından nakledilen *Zâhir-i Rivâye* kitaplarında konu ile ilgili açık bir hüküm yok ise de ve fıkıh kitaplarının çoğunda câiz olmayacağı, İmam Şafii'ye karşı yapılan istidlallerden anlaşılmaktaysa da, İmâm-ı A'zam'ın eski öğrencisi olan İmam Züfer'in

1 Bâlî Efendi, Sofyalı (950 H), *Vakf-ı Nükûdun Cevâzı Hakkında Padişaha Gönderilen Mektup*, Şeyhül-İslâm Esat Efendi No: 188, Vrk: 38/B vd.

2 Şeyhül-İslâm Esat Efendi No: 188, Vrk: 38-43.

3 Şeyhül-İslâm Esat Efendi, 188, Vrk: 43-522; Pertev Paşa No: 621.

4 Şeyhül-İslâm Esat Efendi, 188, Vrk: 52-54.

5 Fenârîzâde, Çivizâde'ye Gönderdiği Mektup, Şeyhül-İslâm Esat Efendi, 188, Vrk: 46-56.

6 İlmiye Salnâmesi, sh. 361.

7 Ebussu'ûd, *Vakf-ı Menkûl*, Bağdatlı Vehbi, 477/2, Yeni Cami, No: 676, Vrk:156-165; İmam Birgivi'nin Risâlelerini toplayan bir Mecmû'ada yanlış olarak İmam Birgivi'ye ait bir Risâle şeklinde ve imla hatalarıyla dolu bir tarzda neşredilmiştir. Birgivi, *Resâil*, Taşbasma, Tarihsiz, sh. 162-181.

8 Birgivi, *Resâil*, sh. 182-218; Esat Efendi, No: 1581, Vrk: 21/B-249/B.

9 Kâtip Çelebi, *Mizânü'l-Hakk Fî İhtiyâri'l-Ehakk*, İstanbul 1306, sh. 120 vd.

10 Ebussu'ûd, *Ma'rûzât*, Vrk: 4-5; *Kanunnâme* (1. Sultan Süleyman), Vrk: 40, Karakoç, *Külliyât*, Dosya: 1/6092.

kayıtsız şartsız câiz olduğuna dair fetvâsı, talebesi *Muhammed b. Abdullah el-Ensârî* tarafından nakledilmektedir.¹¹ Hatta bu fetvâda, vakfedilen paraların nasıl işletileceğine dair usuller de belirtilmektedir. İslâm hukukçularının, maslahat-ı zamân icabı, Hanefî imamlarından birinin görüşünü tercih etmeleri mümkündür.¹² Bu görüşün fıkıh kitaplarında zayıf bir görüş olması da önemli değildir. Zira Bâlî Efendi'nin üslûbuyla:

“Kazaskerlik rütbesini kabul de zayıf bir kavle istinat etmektedir. Tâlibine kadılık vermek ve kazasker olmak ve bu mahsûlâtı almakta te'âmül-i nâs câri olmuştur denilirse, nukûdun vakfında da te'âmül-i nâs câri olmuştur. Müctehid imamlar bazı hükümleri men' etmişler; muktezây-ı zamanla amel olunur. Bazı şer'î meselelerde zamana ve mekâna itibar etmişlerdir. Te'âmül-i nâs icmâ mertebesindedir. Züfer, müctehid fil-mezheptir. Bazı görüşleri fetvâya esas alınmıştır.”¹³

b) Hem İmam Ebû Yûsuf, hem de İmam Muhammed'e göre, menkûl malların vakfı kayıtsız şartsız gayr-i menkûle tâbi olarak câizdir. Osmanlı tatbikâtında, nakit para vakfedenlerin çoğunluğu, bir akara tâbi olarak vakfederler ve vakıfnâmeyi birlikte düzenlerlerdi.¹⁴ Yani istisnaların arasına sokarsak ittifâkla câiz olur.

c) İmam Muhammed'den nakledilen bir görüşe göre, menkûlün vakfı, ister te'âmül bulunsun ister bulunmasın câizdir. Bu rivâyete göre, başka da izaha gerek yoktur.¹⁵

d) Ebüssu'ûd'un kanaati ise, nakit para vakfının örfe câiz olan menkûller arasına sokulması ve İmam Muhammed'in prensibinden hareket edilerek meselenin halledilmesi yönündedir. Meseleyi nasıl hallettiğini bu konudaki risâlesini özetleyerek (çok kısa) görelim¹⁶:

“Menkûl vakfını İmam Şâfiî kayıtsız şartsız, Ebû Yûsuf nâss vârid olmak şartıyla, İmam Muhammed ise teârûf ve te'âmül şartıyla kabul etmektedirler. Menkûl bir mal olan nakit para vakfını ise, İmam Züfer mutlak olarak kabul etmektedir. Buhârî'nin naklettiğine göre, büyük tâbiî hukukçusu Zührî de aynı kanaattedir. Kanaatimce bu konuda hâkimlerin takip edeceği en rahat yol, İmam Muhammed'in yoludur. Zira Züfer, vakfın bağlayıcılığını kabul etmemektedir. Bütün fıkıhçılar da İmam Muhammed'in görüşünü benimsemişlerdir. Bunun izahını şöyle yapabiliriz: Muteber hukuk kitaplarının hepsi te'âmül haline gelen menkûl vakfının câiz olduğunu İmam Muhammed'den nakletmektedirler. İmam Muhammed bunu ifade ederken “*insanların örf-âdet edindiği şey*” demektedir. “*Şey*” tabiri belli menkûllere münhasır değildir. Sonradan Hanefî hukukçular hayvan ve elbise vakfını, İmam Muhammed'in zikretmemesine rağmen “*şey*” tabirinin içine sokmuşlar ve câiz görmüşlerdir. Nakit para konusunda ise, “Te'â-

11 Trablusî, 22, 25; *Fetâvây-ı Tatarhaniye*, 1, Vrk: 365/A; İbnü'l-Hümâm, S/51; Ebüssu'ûd, *Vakf-ı Menkûl*, Vrk: 1-2; Fenârizâde, *Çivizâde'ye Mektup*, Vrk: 54-55; Bâlî Efendi, *Padişaha Mektup*, Vrk: 40 vd.; *Fetâvây-ı Hindîyye*, 2/362-363

12 Bâlî Efendi, Vrk: 41-42; Çok önemli noktaları açıklamaktadır. Biz zikrinden sarfınazar ediyoruz. Bâlî Efendi'ye göre “şeriatın zevkine ererek verilen cevâz fetvâsı, dört mezhebin de ruhuna uygundur.” Vrk: 41/B.

13 Bâlî Efendi, *Çivizâde'ye Mektup*, Vrk: 47 vd.

14 Fenârizâde, *Çivizâde'ye Mektup*, Vrk: 54-55; Ebüssu'ûd, *Vakf-ı Menkûl*, Vrk: 1-2; İMŞSA, *İstanbul Kadılığı*, Sicil No: 10, Vrk: 28/B; Barkan/Ayverdi, sh. 29, No: 297, 50, No: 303, 54, No: 323, 55, No: 333 ve benzeri vakfiye özetlerine bakılabilir.

15 Serahsî, *Şerhu's-Siyerî'l-Kebir*, 5/2083; Fenârizâde, Vrk: 55.

16 *Risâle Fi Vakf-ı'l-Menkûl Ve'n-Nükûd*, Vrk:1-10; Onuncu varaktan sonra nakit para vakfının tescilini anlatmakta ve muhtemel sorulara cevaplar vermektedir.

mül olursa câiz olur.” demişlerdir. Nakit paranın da menkûl kelimesinin kapsamı içerisine girdiğinde şüphe yoktur. Ancak vakfı te'âmül haline gelen menkûller, “*intifâ ile aynı bâkî kalan menkûllerdir*” denilirse, nakit parada “*mislinin bekâsı aynı bekâsı hükmündedir*” şeklindeki meşhur kâide işletilecektir. Bunun İslâm hukukunda benzerleri çoktur. Nakit para vakfının muteber kitaplarda câiz görülmediği itirazı ise, hayvan vakfı için de geçerlidir. O zaman te'âmül yokmuş, şimdi ise vardır. Vakfın cevâzına vesile olan ve kendisiyle kıyâsın terkedileceği te'âmülün, müçtehidlerce muteber olduğu, zamanımızda ise müçtehid bulunmadığı şeklindeki itiraz gelince; te'âmül ve teârûf hissî birşeydir; müçtehidin re'yine ihtiyaç yoktur. Ancak istihsan kaynağının bir çeşidi olan örf ve adet kâidelerinin hukukî açıdan üç mertebede değerlendirmesi yapılmalıdır:

Birincisi; genel bir hukuk prensibi olarak örf ve âdet kâidesi ile şer'î hüküm sâbit olur mu, olmaz mı? Kıyâs örf ile terkedilir mi, terkedilmez mi? şeklindeki sorulara verilecek cevaptır. Bu, İslâm nazarî hukukunun (usul ilminin) konusudur. Müçtehid hukukçular meseleyi halletmişlerdir.

İkincisi; şer'î hükümlerin bir nev'inde örf ve âdete itibar edildiğine kıyâs yaparak başka bir nev'inde de itibar etmektir ki bu işi de İmam Muhammed yapmıştır. Zira istisnâ akidinde muteber olan örf ve adet kâidesine menkûl vakfında da itibar edilmiştir.

Üçüncüsü ise; kendisinde te'âmüle itibar edilen bir nev'in belli bir sınıfına kıyâslayarak başka bir sınıfında da te'âmüle itibar etmektir. Bu işi de müçtehid imamlardan sonra onların izinde yürüyen büyük hukukçular yapmışlardır. Mesela menkûl nev'inin birçok sınıfında te'âmüle itibar edildiğine bakarak, hayvan ve elbise sınıfını da aynı hükme tabi tutmuşlardır. Nakit para vakfında da te'âmül olursa, aynı hükme tabi tutulacağı söylemişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin büyük şehirlerinde nakit para vakfı, “*şöhret-i tâmmе*” ile meşhur olmuş ve te'âmül haline gelmiştir. Çoğu mescid ve ma'bedlerin vakıfları nakit paralar olduğu için, gelmiş geçmiş bütün Şeyhülislâmlar, bu ana prensibe ve mevcut nakillere dayanarak sıhhatine fetvâ vermişlerdir. Kazaskerler ve valiler, sıhhatine ve lüzûmuna hükmedegelmişlerdir ve kimseden muhâlefet naklolunmamıştır. O halde gerekli şartlara uyularak yapıldığı ve hâkim karar verdiği takdirde, nakit para vakfı sahih ve lâzım olacaktır.”¹⁷

Bu çalışmada Ebussu'ûd'un tamamen Arapça olan bu risâlesini başka bir makaleye bırakarak burada Çivi-zâde'nin risâlesini neşredeceğiz.

2. Nakid Para Vakfı İle İlgili Çivi-zâde'nin Ebussu'ûd'a Yazdığı Reddiye Risâlesi

Aslında bu fetvâlar, bir risâle tarzında hazırlanmış konuyla alakalı Arapça ve Türkçe fetvâlardan ibârettir. Elimizdeki nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Bölümü, Numara 1177'de bulunmaktadır. Biz sadece Ebussu'ûd'a ait Arapça olan kısımları tırnak içine alarak tercüme edecek ve Çivi-zâde'nin reddiyesini aynen nakledeceğiz.

فتاوى الشيخ الامام ابى السعود فى صحة وقفية الدراهم والدنانير ولزومها وصحة تسجيلها ورد الشهير بچوى زاده
رحمة الله تعالى عليهم

“Ebussu'ûd'un Para Vakıflarının Sahih, Bağlayıcı ve Tescilinin Meşrû' Olduğuna Dair Fetvâları ve Çivi-zâde'nin Reddiyesi”.

17 Ebüsuud, *Risâle Fi Vakfi'l-Menkûl*, Bağdatlı Vehbi 477/2, Vrk: 1-10. Yeni Cami. No: 376. Vrk: 156-165, Reşid Efendi. 1177. Vrk: 160-161/A; Aynı manada krs: Bali Efendi, Padişaha, Çivizade'ye Ve Şah Çelebi'ye Yazdığı Mektuplar, Şeyhulislam Esat Efendi, No: 188. Vrk: 39-54.

۱. من المحيط البرهاني و الذخيرة: وسئل عمن وقف بقرة على رباط على أن ما يخرج من لبنها وسمنها يعطي أبناء السبيل؟ قال: إن كان في موضع غلب ذلك في أوقافهم رجوت أن يكون جائزا. ومن المشايخ من قال بالجواز مطلقا لأنه جرى التعارف به في ديار المسلمين.
الاستدلال بهذا النقل:

1-“Muhît-i Burhânî ve Zahîre’den naklen: Elde edilecek sütü ve yağı yolculara verilmek şartıyla bir kimse bir Ribât’a inek vakfedebilir mi?

Dedi ki: Eğer bu durum o bölge halkı vakıfları arasında yaygın ise, umarım ki câiz olur. Hanefî hukukçulardan bazıları, bu tür vakıfların örf-âdet haline geldiği için Müslüman memleketlerinde mutlak câiz olduğunu söylemişlerdir.

Buna karşı delilimiz:

Evvelen; Te’ârûf ile istidlâl edüb istisnâ’ ile tanzîr etmiştir.

Cevabı budur ki: Nâsın te’ârûf ve te’âmüli ol vakitte hüccet olur ki, nâsın arasında ehl-i ihtihâd olup anlar dahi inkâr etmeyüp kabul etmiş ola. Anın için ki, edille-i şer’iyye dörttür: Kitâb ve Sünnet ve İcmâ’ ve Kıyâs. Te’ârûf icmâ’a râci’dir. İcmâ’ da mu’teber olan müçtehidin ittifâkıdır. Nitekim usûl kitâblarında beyân olunmuşdur.

Tavzîh’in ibâreti budur ki:

وهو اتفاق المجتهدين من امته عليه السلام في عصر على حكم شرعى.

“İcmâ’ demek, Ümmet-i Muhammed’den olan bir asırdaki müçtehidlerin şer’î bir hüküm üzerinde ittifâk etmeleridir.”

Husûsî istisnâ’ icmâ’la sâbit olduğu *Tavzîh*’de ve *Hidâye*’de ve *Câmi’-i Sağîr* şerhlerinde mezkûrdur.

Akçe vakfi müçtehidin zamanında şâyi’ olup makbûl olmuş değildir. Adem-i cevâzı *Hidâye*’de ve *Kâfi*’de ve dahi anlardan sonra te’lif olunan kütüb-i mu’teberede mezkûrdur. Te’ârûf ile istidlâlin hali böyledir.

Bakara (inek) vakfı ile istidlâlin hiç vechi yoktur. Bunun ile aynı bâkî iken intifâ’ olunur; derâhim ve denânîr ile harç olunup aynı helâk olmak ile olur.

Vakfin ta’rîfi ki, حبس المملوك عن التملك من الغير dır; “Mülk olan bir malı başkasına temlikten alıkoymaktır.”; bakara vakfına sâdıkdır; derâhim ve denânîr ile intifâ’ mülkten mülke intikâl ile olmağın ana sâdik değildir.

Acebdır ki, سنل nin kâ’im-makâm-ı fâ’ili Ebû Nasr’dır. *Muhît-i Burhânî*’de ve gayrıda derâhim ve denânîr vakfinin butlânına, mezkûr Ebû Nasr tasrîh etdüğü meştûrdur. Cümleden *Muhît-i Burhânî*’de vâki’ olan budur ki, beyân olunur:

و سنل أبو نصر عمن قال في وصيته «ثلث مالى وقف» ولم يزد على هذا؟ قال: ان كان ماله نقدا فهذا القول باطل و صار كقوله الدراهم وقف وان كان ضياعا ونحوها صار وقفا على الفقراء.

“Ebû Nasr Debbûsî’den vasiyetinde şöyle diyen şahıs hakkında sorulmuş: “*Malımın üçte biri vakıftır*” diyor ve bundan fazla bir şey söylemiyor. Cevap olarak demiş ki, “Eğer malı nakid para ise bu söz bâtıldır ve sanki “*paralarım vakıfdır*” demiş gibi olur. Eğer malı ticârî eşya ve benzeri şeyler ise fakirlere vakıf olur.”

۲. في الهداية في التجنيس والمزيد رجل وقف بقرة على رباط على أن ما يخرج من لبنها وسمنها يعطى لأبناء السبيل جائز إن كان في موضع تعارفوا ذلك.
رجل وقف ثورا على أهل قرية لإنزاء بقرهم لا يصح. لأن وقف المنقول لا يصح مقصودا إلا فيما فيه تعارف. ولا تعارف هنا.

2-“*Hidâye ve Tecnîs ve Mezîd*”den naklen: Elde edilecek sütü ve yağı yolculara verilmek şartıyla bir kimse bir Ribât'a inek vakfetmesi câizdir; ancak eğer bu durum söz konusu memlekette örf haline gelmişse.

Eğer bir kişi, inekleri aşlamak üzere bir öküzlük vakfederse, sahih değildir. Zira menkûl vakfı örf haline gelen şeyler hariç vakfın gayesi olamaz. Bu konuda da te'ârûf yoktur.”

في بطلان الاستدلال بهذا النقل:

Bakara vakfı câ'iz olmakla akçe vakfının cevâzı sâbit olmayup mâbeynlerinde fark-ı zâhir var idüğü evvel naklin cevâbında zikr olunmuştur.

3. في الفتاوى العتابية: وسئل عن وقف بقرة على رباط ليشرب من لبنها أبناء السبيل؟ قال لا يجوز لأنه غير متعارف. حتى لو كان في موضع تعارفوا ذلك يجوز استحسانا. ولو وقف دراهم أو مكبلا أو ثيابا لم يجز. وقيل في موضع تعارفوا ذلك يفتى بالجواز.

“*Fetâvâ-yı Attâbiyye*”den: Yoldan geçen yolcuların sütünden içmesi için bir ribâta inek vakfeden kişi hakkında sorulmuş. Diyor ki: Câiz değildir, zira örfde bulunulmamaktadır. Eğer o memlekette örf haline gelirse istihsân yoluyla câiz olur. Eğer nakid para, ölçekle ölçülen bir şey yahud elbise vakfederse câiz değildir. Denilmiştir ki: Örf haline gelen yerlerde câiz olduğuna fetvâ verilir.”

في بطلان الاستدلال بهذا النقل:

“Kimin kavli idüğü ma'lûm değildir; meçhûle isnâd za'fına işâret olduğunda şüphe yoktur. Husûsan ki, hilâfına deyüp cezm etmiştir. Bakara mes'alesinde استحسانا deyüp derâhim vakfında adem-i cevâza cezm edüp cevâzını قیل ile getürmekden ma'lûmdur ki, bakara vakfı ile derâhim vakfının beyninde fark-ı beyyin vardır.

4. ألتاتار حانية في ان وقف الاكسية جاز وتدفع الى الفقراء و ينتفعون بها في أيام الشتاء ثم يردون الى القيم.

“*Tatarhâniyye*”den: Elbise vakfetmek câizdir; fakirlere verilir ve kış günleri istifâde ederler ve sonra da vakıf kayyımına iâde ederler.

في بطلان الاستدلال بهذا النقل:

Akçe vakfı ile elbise vakfı arasında fark zâhirdir. Elbise ile ayn bâkî iken intifâ' olunur; akçe ile ayn istihlâk olunmağla olur.

5. في القنية والحاوى ثم وقف مائة و خمسين دينارا على مرضى الصوفية و مات يصح و تدفع الى انسان مضاربة ليستغلها و يصرف الربح اليهم.

“*Kınye ve el-Hâvi*”den: Bir kimse sûfilerin hastalarına 150 dînâr vakfedip vefât eylese, sahihdir ve bu para bir tüccara gelir elde etmesi için mudâraba yoluyla verilir ve kârı bu sûfilere harcanır.”

6. وقف الدراهم والدنانير كذلك.

“Para Vakfı da böyledir.”

في بطلان الاستدلال بهذا:

Hâvî dedüğü Çay Hatîbi demekle ma'rûf kimesnenin te'lifidir. *Kınye* mesâ'ili yazup ba'zı dahi aslı yok nesnelere zamm etmiştir. Filcümle ehl-i ilim olan ma'mûlün bih nesne değül idüğünü bilir. *Kınye* rivâyeti za'îf idüğü ma'rûf ve meşhûrdur.

Sadr-ı mes'e elede vâki' olan *me* kendü beyân etdüğü üzere Burhânüddin Sâhib'il-Muhît'e işâretidir. Anların müelleflerinde Muhît ve Zahîre ve Fetâvây-ı Suğrâ gibi bu nakil etdüğü nesne yoktur. Mevsûkun bih ve mu'temedün aleyh kimesneler Sâhib-i Muhît'den bunun hilâfın nakletmişlerdir. Üstrüşenî Fusûl'ünde şöyle nakl etmiştir:

سئل عن قال: وقتت عشرين دينارا على مسجد كذا، لا يصح لأنه وقف منقول، ووقف المنقول لا يصح إلا فيما تعارفوا استحسانا نحو السلاح والفاص والقوم ونحو ذلك.

“Şöyle diyen bir kimse hakkında sorulmuş: “Ben şu mescide 20 dînâr vakfettim.” Sahih değildir, zira menkûl vakfıdır. Menkûl Vakfı ancak örf haline gelen yerlerde istihsân yoluyla ancak sahîh olur. Silah, balta ve benzerleri gibi.”

İmâdüddin dahi *Fusûl*'ünde bu vechile nakletmiştir. ط Alâmet-i Muhît'dir. *Muhît*'de bu vechile vâki' olmuş değildir. Ancak vâki' olan;

وفى وقف الانصارى وكان من أصحاب زفر, اذا وقف الطعام او الدراهم او ما يكال او يوزن انه يجوز.

“İmam Züfer'in talebelerinden olan İmam Ensârî'nin vakıf eserinde şu vardır: Yemek, nakid para yahut ölçülebilen yahut tartılabilen bir şey vakf edilse câizdir.”

7. قاضيان: وعن زفر رجل وقف الطعام او الدراهم او ما يكال او يوزن قال يجوز. قيل له وكيف يكون؟ قال يدفع الدراهم مضاربة ثم يتصدق بفضلها في الوجه الذي وقف عليه وما يكال او يوزن يباع فيدفع ثمنه مضاربة او بضاعة كالدراهم قالوا على هذا القياس لو قال هذا الكر من الحنطة وقف على شرط أن تقرض للفقراء الذين لا بذر لهم فيزرعونه لأنفسهم ثم يؤخذ منهم بعد الادراك قدر القرض ثم يقرض لغيرهم من الفقراء ابدأ على هذا الوجه.

“Kâdîhân: İmam Züfer'den nakledildiğine göre, bir adam yemek, nakid para, ölçülebilen yahut tartılabilen bir şey vakf etse, câizdir. Denildi ki: “Bu nasıl olur?” Dedi ki: “Nakid paralar mudâra olarak verilir, kârı vakfedilen cihete sarfedilir. Ölçülebilen yahut tartılabilen şeyler ise bunlar satılır; parası mudâra yahut sermaye olarak verilir, tıpkı nakid para gibi.” Dediler ki: “Bu kıyâsa göre, biri dese ki, bir kişi şu kadar buğday tohumları olmayan fakirlere ödünç verilmek üzere vakıftır.” Fakirler onu ekerler ve ürün yetiştikten sonra karz verilen kadarı onlardan alınır. Sonra bu şekilde sonsuza kadar başka fakirlere verilir.”

في بطلان الاستدلال بذلك:

Bu mahall-i nizâ' değildir. Züfer'den rivâyet-i za'ife var idüğü müsellemdir. İmam Züfer vakfın lüzûmuna kâ'il değildir. Bu mahalde zikr olunan ancak cevâzdır. Ol dahi وعن lafzıyla zikr olunmuştur. Za'fına işâret rivâyât zâhiredir; zikr olunmamıştır.

8. ألتاتارخانية قال: ومثل هذا كثير في الحاول في ناحية الرماوند.

“Tatarhâniyye'den: Dedi ki, bu tarz vakıflar Remâvend nâhiyesi çevresinde çoktur.”

9. أخلصا قال: ومثل هذا كثير في الرى وناحية الرماوند.

“Hülâsa'dan: Dedi ki, bu tarz vakıflar Remâvend nâhiyesi çevresinde çoktur.”

في بطلان الاستدلال بما ذكر:

Buna dek mahall-i nizâ'da fâ'idesi yoktur. Cevâzına rivâyet var idüğünde nizâ' yoktur. Kelâm, ol rivâyetin kaviyye olup ma'mûlün bihâ olmasında ve lüzûmundadır.

10. ألبزازية: وقف بقرة على رباط على أن ما يخرج من لبنها و سمنها يصرف لأبناء السبيل جاز إن كان يغلب في اوقافهم.

إذا وقف الدراهم أو الدنانير أو الطعام أو ما يكال أو يوزن قال يجوز. ويدفع النقد و ثمن غير النقد بعد البيع مضاربة أو بضاعة و يصرف الربح الحاصل الى ما وقف عليه.
لو وقف كرا من الحنطة على شرط أن تقرض للفقراء الذين لا بذر له ثم يؤخذ منهم وقت الادراك قدر القرض ثم يفرض لغيرهم من الفقراء ابداء على هذا الوجه من الذين لا بذر له.

“Bezzâziyye”den: “Elde edilecek sütü ve yağı yolculara verilmek şartıyla bir kimse bir Ri-bât’a inek vakfederse, eğer o memleketteki vakıflarda âdet haline gelmişse câizdir.

Bir adam yemek, nakid para, ölçülebilen yahut tartılabilen bir şey vakfetse, câizdir. Zira nakid paralar ve nakid para olmayanların bedelleri mudâraha yahut sermaye olarak verilir, kârı vakfedilen cihete sarfedilir.

Bir kişi, şu kadar buğday tohumları olmayan fakirlere ödünç verilmek üzere vakıftır. Fakirler onu ekerler ve ürün yetiştikten sonra karz verilen kadarı onlardan alınır. Sonra bu şekilde sonsuza kadar tohumları olmayan başka fakirlere verilir.”

في بطلان الاستدلال بهذا:

Rivâyet za’îfedir. *Vesâyâ*’da akçe ve filori vakfının butlânına tasrih etmişdir bu ibâretle:

رجل قال: ثلث مالي وقف ولم يزد إن كان ماله الدراهم والدنانير فهذا القول باطل وإن كان ماله ضياعا يصير وقفا على الفقراء.

“Bir kişi, “Malım vakıftır.” deyip fazla bir şey söylemese, eğer malı nakid paralardan ibaret ise bu söz bâtildir. Ancak “malım” dediği ticârî eşya ise fakirler için yapılmış vakıf olur.”

11. محيط السرخسى: وقال محمد -رحمه الله تعالى -: ما تعارف الناس وقفه من المنقول فإنه يجوز استحسانا وما لا يتعارف الناس وقفه لا يجوز لان ترك القياس جائز بتعامل الناس وتعارفهم.

Muhît-i Serâhsî’den naklen: İmam Muhammed demiştir ki: “İnsanların vakfetmeyi örf haline getirdikleri menküllerin vakfı istihsân yoluyla câizdir; ancak insanların vakıf yapmayı örf haline getirmedikleri şeylerin vakfı câiz değildir. Zira insanların örf ve âdeti ile kıyası terk etmek mümkündür.”

12. المبسوط السرخسى: وقف المنقول اختلاف بين أبي يوسف ومحمد -رحمهما الله تعالى -. والجواب الصحيح فيه أن ما جرى العرف بين الناس بالوقف منه من المنقولات يجوز باعتبار العرف.

Mebûs-i Serâhsî’den naklen: Menkûl vakfı İmam Muhammed ile İmam Yûsuf arasından ihtilâfî bir meseledir. Doğru cevap şu olsa gerektir: İnsanların vakfetmeyi örf haline getirdikleri menküllerin vakfı örf sebebiyle câizdir.

في بطلان الاستدلال بهذين:

Bunlarda akçe vakfına delâlet eder nesne yokdur. Te’ârûf ile istidlâlin hali beyân olundu.

13. خزانه المفتيين: ولو وقف دراهم أو طعاما أو ما يكال أو يوزن يجوز عند زفر.. قيل له: وكيف يكون؟ قال: تدفع الدراهم مضاربة ثم يتصدق بفضلها في الوجه الذي وقف عليه و ما يكال أو يوزن يباع ويدفع ثمنه مضاربة أو بضاعة كالدراهم.

Hizânetü ’l-Müftiyyîn’den naklen: Bir adam yemek, nakid para, ölçülebilen yahut tartılabilen bir şey vakfetse, İmam Züfer nezdinde câizdir. Denilmiş ki: “Bu nasıl olur?” Demiş ki:

“Nakid paralar mudâraaba olarak verilir ve kârı vakfedilen cihete sarfedilir. Ölçülebilen yahut tartılabilen şeyler ise tıpkı nakid para gibi mudâraaba yahut sermâye olarak verilir.”

فی بطلان الاستدلال بهذا:

Bu nakilden garaz-ı zâhir budur ki, عند زفر kuvvet fehmi olunur demektir. Amma mes'e-le *Hizânetü'l-Müftiyyîn* sâhibi ط ile mu'alleme kılmıştır. Kendü ol kitâbda zikrettiği üzere *Fetâvâ-yı Zâhiriyye*'den nakle işârettir. *Fetâvâ-yı Zâhiriyye*'de vâki' olan زفر dir.

14. الفتاوى الكبرى: وكل ما فيه قرابة في المنقول وغيره فعلى قول محمد وقفه جائز.

El-Fetâvâ'l-Kübrâ'dan naklen: Menkûl ve diğer mallardan kurbet, yani Allah'a yakınlığa delâlet eden ibâdet ma'nâsı olan her şeyin İmam Muhammed'e göre vakfı câizdir.

فی بطلان الاستدلال بهذا:

Tahrîf etmiştir. Fetâvâ-yı Kübrâ'da vâki' olan محمد فعلى sebebiyle câ'izdir. Kelâmın aşâ-gısında vakıf değül idüğü bilâ-şübhe ma'lûmdur.

15. شمس الزاهدی: وقف المنقول جائز عند محمد جرى العرف به و الا لم يجز وعند ابی یوسف باطل الا ما جرى العرف به.

Şemsü Zâhidî'den naklen: İmam Muhammed katında örf haline gelen menkûlün vakfı câizdir; örf yoksa câiz değildir. İmam Ebû Yûsuf'a göre ise bâtıldır.

فی بطلان الاستدلال بهذا:

Bunun zâhiri meşhûra muhâlifdir. Kabul olursa dahi mahall-i nizâ'a delâleti yokdur. Bu kelâmın âhîrinde akçe vakfının adem-i cevâzı mezkûrdur.

16. أزيلعى: القياس أن لا يجوز في المنقول اصلا إلا ان محمدا ترك القياس بالتعامل بالناس لان القياس يترك به.

“Zeylâ'î'den naklen: Kıyâsa göre menkûlün vakfı asla câiz değildir; ancak İmam Muhammed'e göre insanların te'âmülü ile kıyâsı terk etmek mümkündür.

فی بطلان الاستدلال بهذا:

Bu dahi telbîsâtındandır. Bunun dahi âhîrinde derâhim ve denânîr vakfının adem-i sıhhati mezkûrdur.

17. صحيح البخارى: باب وقف الدواب والكرراع والعروض والصامت, وقال الزهري فيمن جعل ألف دينار في سبيل الله تعالى ودفعها إلى غلام له تاجر فيتجر بها وجعل ربحه صدقة للمسلمين والأقربين, هل للرجل أن يأكل من ربح ذلك الألف شيئا وإن لم يكن جعل صدقة للمسلمين؟ قال: ليس له أن يأكل منها.

Sahîh-i Buhârî'den naklen: Hayvanlar, ticârî eşyâlar ve benzerlerini vakfetme bâbı: İmam Zührî şöyle demiştir: Bir kimse Allah yolunda 1000 dînâr verse, bu meblağı tüccar olan bir kişiye verse, o da onunla ticâret yapıp kârını da Müslümanlara ve yakınlarına sadaka eylese, acaba bu adam, Müslümanlara sadaka olmasa da bu bin dînârın kârından yiyebilir mi? Cevâben demiş ki, yeme hakkı yoktur.”

فی بطلان الاستدلال بهذا:

Vakıf ma'nâsına değül idüğü zâhirdir. Ve bu vakf-ı ma'hûd değül idüğü ulemâ zikr dahi etmişlerdir. Ve bize lâzım olan taklîd etdiğimiz fukahâ-i müctehidînden menkûl olan akvâl-i sahîha ile amel etmektir.

18. وقف الخصاص: قال محمد بن عمرو الواقدي و حدثني محمد بن عبد الله قال: حبس الزعري أمواله ودفعها الى مولى له ومات المولى في حياته.

“İmam Hassâf’ın Vakıf kitabından naklen: Muhammed bin Vâkîdî demiştir ki: Bana Muhammed bin Abdullah şöyle rivâyet eylemiştir: İmam Zühri mallarını vakfetti; bu malları bir mütevellîye verdi ve mütevellî de kendisi hayatta iken vefât eyledi.”

فی بطلان الاستدلال بهذا:

Mal nakid olmak lâzım değildir. Arza ve dara dahi mal denür. Hassâf’ın Bâb-ı Sâni’de akar ile ve silâhdan gayrı menkûlün asâleten vakfı câiz değil idüğü musarrahdır bu ibâretle:

فهل يجوز في غير الارضين والعقارات؟ قال: لا يجوز الا ان يكون رقيقا بوقفهم الرجل مع ارضه اودواب بوقفهم مع الأرض جاز. وان وقف شيئا من ذلك دون الأرض ما يجوز الا ما يحبس في سبيل الله من الكراع والسلاح.

“Arazi ve akarlar dışında vakıf câiz midir? Dedi ki: “Câiz değildir. Ancak arazi ile birlikte vakfedilen hayvanların ve kölelerin vakfı câizdir. Arazi olmadan bunlardan bir şey vakfederse câiz olmaz. Ancak Allah yolundan vakfedilen silah ve benzeri şeyler hariç.”

للمولى ابي السعود أيضا:

Akçe ve filorin vakfının eğerçi Zâhir-i Rivâyât-ı Kütüp adem-i cevâzı üzerinedür. Ammâ zıkr olunan kütüb-i meşhûreden nakl olunan rivâyâtın kiminden sarîhan ve kiminden delâleten sahîh idüğü ma’lûm ve mefhûmdur. Ve Vilâyet-i Rûm’un cemî’-i bilâdında şöret-i tâmmе ile meşhûr ve müte’âref olup ekser mesâcid ve me’âbidin evkâfı nükûd olmağın mevâlî-i memâlik-i mahmiyyenin ve sâbıkı ve lâhıkı rivâyât-ı mezkûre mücebi üzere sıhhatine kâ’il olup şimdîye değın Kuzât-ı Asâkir-i mansûre ve Vülât-ı bilâd-ı meşhûre sıhhatına ve lüzûmuna hükm ede gelüp kimesneden muhâlefet nakl olunmamışdır. Vâkı’â şerâ’it-i hükm ve kazâ ri’âyet olunup hükm oluncak sahîh ve lâzım olur.

للمولى الشهير بابن چوى:

Akçe ve filorin vakfının adem-i cevâzına ve butlânına kütüb-i mu’tebere ve meşhûrede tasrîh olunup ve nicesinde ulemânın adem-i cevâzı üzerine ittifâk ve icmâ’ etdikleri mansûsdur. Cümle cem’ olunup addolunsa yüzden ziyâde olur.

Vakfı “Milk-i gayriye intikâlden habsdir” deyu ta’rif etmişlerdir. Ta’rif akçe vakfına şâmil değıl idüğü azhardır. Zira mu’âmele ya mudârebeye virüp ya sermâye olunup anınla ticâret olunmak, mülk-i gayra intikâl ile idüğü zâhirdir.

Kütüp-i meşhûrede cevâzına müte’allık olan rivâyet-i za’îfedir ki, Fetâvây-ı Kâdihân ve Fetâvây-ı Zahîriyye’de وعن زفر ile vâkı’ olmuşdur. Ve ulemânın ihtîâfâtda beyân için te’lif olunan kütüb-i mu’tebere yokdur.

Ve bilcümle Züfer’den cevâzına rivâyet-i za’ife vardır. Ve Züfer’in şâkirdi olan Ensârî’den rivâyet vardır. Ve ba’zı dahi kâ’ili ma’lûm değıl kimesnelerden nakl olunmuşdur.

Amma kütüb-i mu’tebere İmam Ebû Hanîfe’den ve İmam Ebû Yûsuf’dan ve İmam Muhammed ve sâ’ir mezâhib sâhiblerinden adem-i cevâzına tasrîh-i nakil var iken bu makûle rivâyât-ı za’ife ile amel olunmadığı zâhirdir. Cevâzın hali budur ki zıkr olundu.

Ammâ lüzûmuna hiç rivâyet yokdur. Züfer vakfın aslâ lüzûmuna kâ’il değıldür. Eğer galat ve eğer sahîh zıkr olunan nakillerde aslâ lüzûmuna delâlet eder nesne yokdur. Akar vakfı gibi lüzûmuna hükm edüp tescil edenler bilmedüklerindendir.

Ammâ vasiyyet tarikiyle olsa, Züfer’den menkûl olan rivâyet-i za’ife üzerine sülûs-i maldan mu’teber olup sâ’ir vesâyâ lâzıme olduğu gibi lâzım olsa olur.

Bu husûsda zamâne ehlinin te'âmüli hüccet-i şer'iyeye olmadığı ve hüccet-i şer'iyeye olan müctehidîn asrından olup anların kabul ettiği te'âmül idüğü nakl-i evvelin cevâbında tafsîl olunmuştur.

والله اعلم و احكم.

Sonuç

Vakıf yoluyla finanse edilen bir toplumda, para vakıflarının Osmanlı sosyal dokusunun hayatta kalması için ciddi sonuçlar doğurmuş olduğunu ifade edelim. Bu sebeple, uygulama Ebussu'ûd Efendi'yi haklı çıkarmıştır. Kanunî Sultân Süleyman, “İçtihâdî konularda, ülü'l-emr, görüşlerden birini tercih edebilir.” kuralından hareketle, Ebussu'ûd Efendi'nin görüşünü kanunlaştırmıştır. Fakat Tanzimât'tan sonra ise, Çivi-zâde'nin görüşleri ve endişeleri acı meyvelerini vermiş; Ebussu'ûd Efendi'nin görüşlerini fırsat bilenler işi Mürâbaha Nizâmnâmelerine yansıtmışlardır.

Kaynaklar

Akgündüz, Ahmet (1986). İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi. Ankara. TTK.

Akgündüz, Ahmet (2018). Şeyhülislam Ebüssuud Efendi Fetvaları. İstanbul: OSAV.

Akgündüz, Ahmet (2018). *Osmanlı Tarih ve Hukuk İstûlâhları Kamusu*, İstanbul: OSAV.

Alim B. Ala. *El-Hanefti, Fetâvay-ı Tatarhaniye*. Gaziantep Müftülük K., C. I-II.

Bali Efendi, Sofyalı (ö. 950 H.). *Bâli Efendi'nin Vakf-ı Nükudun Cevazı Hakkında Çivizâde'ye Gönderdiği Mektup*. Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, No: 621; Şeyhülislam Esat Ef. No: 188, Vrk: 43-52A.

Bali Efendi, Sofyalı (ö. 950 H.). *Kanuni Sultan Süleyman'a Gönderdiği Mektup*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, No: 621, Vrk: 28/B 43/A

Bali Efendi, Sofyalı (ö. 950 H.). Şah Çelebi'ye Yazdığı Mektup. Süleymaniye Kütüphanesi, Şeyhülislam Esat Efendi, 188, Vrk: 52/B-54.

Barkan, Ömer Lütfü - Ekrem Hakkı Ayverdi (1970). *İstanbul Vakıfları Tahriri Defteri, 953/1546 Tarihli Tahrir Defteri*. İstanbul.

Bırgıvî, Muhammed (Tarihsiz). *Resâil*. Taşbasma, İstanbul; Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi, No: 1581, Vrk: 21/B-249/B.

Çağatay, Neş'et (1971). "Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Faiz Konusu Para Vakıfları Ve Bankacılık". *Vakıflar Dergisi*, IX, s. 39-56.

Çivi-Zâde, Mehmed Muhyiddin Efendi (ö. 954/1547). *Ebüssuud'a Reddiye*. Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi No: 1177, Vrk: 158/B-161/A; Laleli, No: 3720, Vrk: 112-116/A

Çivi-Zâde, Mehmed Muhyiddin Efendi (ö. 954/1547). *Fetâvay-ı Piri Efendi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Amca-zâde Hüseyin, No: 243.

Ebüssuud, Muhammed E1-İmâdî (ö. 982/1574). *Ma'rûzât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Miherişah Sultan, No: 440, Vrk: 38/B-46.

Ebüssuud, Muhammed E1-İmâdî (ö. 982/1574). *Fetvâ Bi Cevazi Vakfın-Nükud*. Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Ef., No: 1177, Vrk: 160/B

Ebüssuud, Muhammed E1-İmâdî (ö. 982/1574). *Fetvâ Bi Tescili Vakfın-Nükud*. Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Ef No: 1036, Vrk: 46/A

Ebüssuud, Muhammed E1-İmâdî (ö. 982/1574). *Risâle Fi Vakfıl-Menkul Ven-Nükud*. Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, No: 477/2; Yeni Cami, No: 376, Vrk: 156-165.

Ebüssuud, Muhammed E1-İmâdî (ö. 982/1574). *Fetâvây-ı Ebüssuud*. Süleymaniye Kütüphanesi, İsmihan Sultan, No: 223, 224, 225; Bağdatlı Vehbi, No: 477; Lala İsmail, No: 108

Ebüssuud, Muhammed E1-İmâdî (ö. 982/1574). *Kanun-u Cedid*. Süleymaniye Kütüphanesi, Carullah, No: 968, Vrk: 1/B-9/B.

Fenari-Zâde, Muhyiddin Pir Muhammed Efendi (ö. 904/1504). Çivi-zâde'ye Mektup. Süleymaniye Kütüphanesi, Şeyhülislam Esat Ef. No: 188, Vrk: 54/B-56.

Heyet (H. 1400/M. 1980). *El-Fetâval-Hindiye*. Beyrut

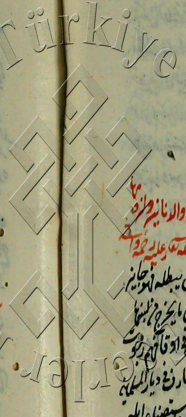
- İbnül-Hümam, Kemalüddin Muhammed (H. 1319/M. 1901). Fethul-Kadir, Mısır, C. I-VI. İlmiye Salnamesı (1334). Matbaa-i Âmire, İstanbul.
- İstanbul Müftülüğü Şeriye Sicil Arşivi, İstanbul Kadılığı, Sicil No: 10, Vrk: 28/B.
- Kâtip Çelebi (1306). *Mizânü'l-Hakk Fî İhtiyâri'l-Ehakk*. İstanbul.
- Karakoç, Sarkis. *Külliyât-ı Kavânîn*, Yazma, Türk Tarih Kurumu, Dosya: 1/6092.
- Serahsi, Muhammed b. Ahmed (H.1324/1331). *El-Mebcut*. Mısır, I-XXX
- Serahsi, Muhammed b. Ahmed (1971). Şerhus-Siyeril-Kebir. Kahire, C. I-V
- Trablusi, Bürhanüddin İbrahim b. Musa (H. 1292). *El-İs'âf Fi Ahkâmil-Evkaf*. Mısır.

Ek: Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Bölümü, Numara 1177, Vrk. 142-144

البرية عند الحكم بها بما عليها فان ذلك مما لا يفت عليه الا الايمان من الولاية
فكنا كما سألنا في حكم من يفت على المذاهب فترنا ما ويرى في حكم الاعتقاد
الشرعي ما لا يوافقنا في غاياته حكمنا في حاله وعالمنا في حيا للشرع
اجمع من ان يكون شرعية لكل واحد كما الله المنيع
اعز من ان يحكم الله الا واحد بعد واحد
نفس الله عز وجل العصم عن الخطا
والظلم والتورق بما يحبته
ويرضا به قول وعمل
تم

فتاوى الشيخ الامام مفتي الانام الامام السعدي محمد وقديمه الورد والدينا في
وخته سبحانه ورتة العادة الشريفة بوجوه الردة والله اعلم بالصواب
امن الخط البرهان والبرهان ما تعارض الناس وارضيه نفس بطله الجوانم
كما في الفتاوى وغيره وسئل عن وقت بفره عاريا عان بان يخرج في البيات
وسمها يعطى لنا السبيل قال ان كان في موضع بغيره في كبره او في اتم جرح
ان يجوز ومن الشايخ من قال ان يجوز المطلقة لان جرحه بذلك المتعارف في ذلك العلم
في بطلان الاستدلال اولا تعارضنا بطله لال ايدوب سفتناج الله
تنظر ان شتر جرحان بودرکه ناسک تعارف و تعاملي اول وقتيه جرح اولوکه
ناسک ار استنده اعلا جهما اولوب المردني انکار انجوسه قبول انفس اوله
انول کونه که ادله شرعية دورته در کتاب وسنت و اجماع و قياس تعارف
الجماعه را صبر اعلا جهه معتبر اولان بختهم من انفا قسور تنم کم اصول کماله
بيانا و امتياز نويشکل عبارته بودرکه و هو اتفاق بختهم من من استه علامه
عده علم شرعي خصم سفتناج الجماعه ثابت اولوغي نوي صوره و دره

109

162
وجامع صغيره جملته مذكور في وقت بختهم من انفا قسور تنم کم اصول کماله
مقبول اولوش و کلر عدم جواز اولوکه و کلا نيزه و دین نلردن مسکه
تاين اولان که معتبره ده مذکور در تعارف لمسته لاک جمال بودلر بفره
وقتي بطله استدل لاک لاج و جهی بودرکه بولک علم عین بان کمن استنفاع اولوکه
درام و دنایر بطله استنفاع حرج اولوب عین بطله اولوکه اولوکه و تفکر
نورنی که جعل الملوکة عن التملک من البصر در شره و فتنه صادقره درام و دنایر
المه استنفاع ملکه ملکه استنفاع الملک اولوکه اگه اصادق دکلمه بولک
سکسک نام مقام فاعل بودرکه بولک بطله و غیره دنایر و درام و دنایر و تفکر
بطلان مذکور بودرکه حرج اولوکه مسطور در جمله دنایر بطله بطله و تفکر
اولان بودرکه بیان اولوکه سئل بودرکه عن قال فی عینه نشف اولوکه
ولم یزد علیها کمال ان کان له نفا انما القول باطل و صارت کونه درام و تفکر
وان کان ضاعا عنی ما صارت فاعلا العترة في التحسين الميرلسا صلا لبرية
و صلا و تفکر عاريا عان جرحه و سفتناج لانا السبيل جاز
ان کان فی موضع تعارف اولوکه جرحه و تفکر اولوکه اولوکه اولوکه
لاذ و السفتناج لایح مقصود الا اضافة تعارف و تعارف **بطلان**
استدلال کما في الفتاوى و تفکر اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه
النجوسه با سئل بفره و تفکر اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه
سئل عن النساء و العنایة و سئل عن وقت بفره عاريا عان بان يخرج في البيات
ابنا السبيل قال ان يجوز لانه غير متعارف حتى لو كان في موضع تعارف اولوکه
جوز استخشا اولوکه و درام اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه
ذکر بیخی الجواز **بطلان استدلال** اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه
بجوه سفتناج وضعته اشانت اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه
دوب جرم اندر بفره مسلم سفتناج اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه
جرم ایدوب جواز اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه اولوکه
و تفکر سفتناج فرقا بفره و درام **النا حاشیه** وان وقت لکبته جاز و تفکر